Novitates Theriologicae, Pars 16: 236–239 (2023)
doi: http://doi.org/10.53452/nt1649

Віктор Архипчук: дослідник мисливської фауни, знавець біології зайців

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ, Україна)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

Zagorodniuk, I. **Viktor Arkhipchuk: game researcher, expert on hare biology.** — An essay about a researcher who devoted his entire life to theriological studies and rose from a graduate student at the Academic Institute of Zoology to an official at the Ministry of Ecology. As an employee of a hunting laboratory, he worked on the topic of reproduction and growth of hares in captivity, and his publications cover the period from 1972 to 1998. He collected a significant osteological collection, which is most likely lost. In his older age, he was concerned with nature conservation and was among the authors of the manual 'Protection of the Animal World' (1992) and the secretary of the editorial board of the Red Data Book of Ukraine (2009).

Біографічна довідка

Архипчук Віктор Олександрович народився 1942 року у м. Фастів Київської обл. Закінчив Київський державний університет, біологічний факультет, близько 1968 р., спеціалізувався по кафедрі зоології хребетних. Рік чи два працював при кафедрі та (або) при Палаці піонерів, де займався записами голосів птахів. У 1970 р. прийшов на роботу до Інституту зоології АН УРСР (ІЗАН), в лабораторію екології мисливських тварин (керівник В. Абелєнцев), де отримав власну дослідницьку тему. Захистив 1983 року на спецраді при ІЗАН дисертацію про ріст й розведення зайців.

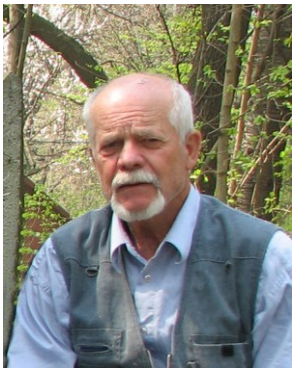

Після Чорнобильської катастрофи переключився на «чорнобильську» тематику, отримав «чорнобильську» інвалідність і 1990 р. перейшов до Мінприроди, де займався веденням «Червоної книги» і став відповідальним секретарем редколегії ЧКУ–2009. Близько 2005–2010 рр. щоосені приходив на біобазу «Теремки», але з 2011 р. випав з поля зору колег. На час підготовки нарису проживав у с. Вільне Томашівської громади Фастівського р-ну (дані з сільради).

Рис. 1. Віктор Олександрович Архіпчук на зустрічі з активом мисливської лабораторії ІЗАН в Теремках, у день 25-річчя Чорнобиля, 26.04.2011. Фото з архіву І. Легейди.

Доробки в галузі теріології

Від часу приходу до ІЗАН (1970) одразу «потрапив на тематику дослідження популяцій зайця сірого (*Lepus europaeus*) як одного з популярних мисливських видів звірів. Тоді була значна депресія популяцій зайця і навіть на 5 років було заборонено полювання (що нічого не дало). Задачею було з'ясування причин цього, включно з особливостями ведення агрокультур і використання отрутохімікатів. Це і стало тематикою дисертаційного дослідження, в якому поєднувалися задачі вивчення екології, морфометрії, кліткового розведення зайця: «*Розмноження і постнатальний розвиток зайця сірого*» [Архипчук 1983*a*]. В рамках цього підготовлено дві колективні праці про загибель дичини в сільгоспугіддях [Абеленцев *et al.* 1972, 1973] та дві самостійні праці — «Розведення зайця сірого» [Архипчук 1979] та «Особливості постнатального росту зайця сірого» [Архипчук 1983*b*]. У праці 1979 року докладно описано досвід кліткового розведення зайців і аналіз випусків зайців у мисливських господарствах, зокрема на загороджених територіях.

Приділяв увагу збору морфологічних матеріалів і зібрав чималу (під 100) колекцію черепів зайців, яка налічує напевно не одну сотню зразків, та, ймовірно, інших мисливських звірів (точно відомо про двох куниць, здобутих ним під Фастовим в 1980-х рр.). Напевно, ця колекція містила й морфологічні матеріали, отримані при клітковому розведенні зайців[1].

Надалі до переключився до моніторингу популяцій зайця як мисливського виду і став співавтором колективної праці «Особливості динаміки чисельності зайця сірого на території УРСР», опублікованої у першому збірнику праць Українського теріологічного товариства [Волох *et al.* 1988]. Згодом повернувся до теми дичинорозведення, за якою немало консультувався у московського знавця дичини А. Арбузова, і 1998 р. опублікував посібник «Принципи штучного розведення та облаштування шедів для утримання зайця сірого» [Архипчук 1998]. Як професійний мисливець (що очікувано для співробітника мисливської лабораторії) у той же період він став одним з авторів нарисів до довідника «Енциклопедія мисливця» (1996).

Ще до аварії на Чорнобильській АЕС зацікавився впливами атомних станцій на фауну і, по суті, в тому був піонером (принаймні в межах України), проте публікацій про це в доступному просторі не виявлено. В після чорнобильської катастрофи разом з лабораторією мисливських звірів неодноразово брав участь у чорнобильських дослідженнях і публікаціях. Зокрема, у виписках автора є тезового рівня публікації, як от: «Оцінка виносу радіонуклідів тваринами-мігрантами» (1989) та «Щодо можливості виробництва хутра на забруднених територіях» (1998).

---

[1] На жаль, після його звільнення колекція ця була занедбана і разом з іншими остеологічними матеріалами винесена в один з сараїв зоологічної біобази «Теремки», який наразі (на 2023 рік) є заваленим; щоденники чи картки записів також не знайдено.

Після переходу до Мінприроди (1990) займався питаннями охорони тваринного світу. Серед доробків того часу — конференційна публікація «Критерії та охорона рідкісних видів тварин, занесених до Червоної книги України та Європейського Червоного списку» [Архипчук 1992] та посібник «Охорона тваринного світу» [Борейко *et al.* 1992], а 2009 р. став секретарем редколегії видання «Червоної книги України».

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

За спогадами колег, Віктор Олександрович був у мисливствознавстві пересічним фахівцем і слабеньким у плануванні досліджень та освоєнні методик, проте це повною мірою компенсував в полі і був непоганим мисливцем. Проте, з полюваннями були пов'язані й гучні скандали на рівні директорату[2], які він «розрулював», один із них був пов'язаний із загибеллю пса (дратхара) одного відомого директора мисливського господарства після невдалого пострілу одного колеги. Справа було дійшла до рівня міністрів і директорів, але він домовився і привіз з елітного підмосковного розплідника двох лайок, чим задовольнили директора, і одну з них залишив собі.

Мав непростий характер, через що мав обмежене коло спілкування. Окрім того, у нього завжди були складності польової роботи через шлункову хворобу (критично погано переносив голод). На тій підставі оформив «чорнобильську» інвалідність і пішов з групи, слідом неочікувано з'явившись Держкомлісі. Через його законний інвалідний режим (2–3 дні на тиждень), який не влаштовував керівництва, його звідти скоро попросили.

Це був пристрасний колега, про якого і його трьох дружин і таємних колежанок ходило чимало кумедних історій. З ними разом він мав п'ять дітей, всі дівчатка. Попри безкінечні пригоди і розлучення, він незмінно відзначався увагою до всіх дітей і був турботливим батьком, знаходячи можливості для додаткових заробітків для їхньої підтримки.

Відомо про цікавився розведенням бджіл, чому сприяли давні контакти з теремківською командою зоологів. На пенсії, за повідомленнями його колег, разом із дружиною і двома дочками захопився фермерством, купив будинок під Макаровим, де вирощував гусей, полуницю під плівкою, а ще створював заказник біля садиби, чим не раз хвалився, коли бував у Києві і заходив в гості до колег. Жодних відомостей після 2011 р. про дослідника автор не знайшов, проте, за повідомленням із Макарівської селищної ради, на цей час він живий-здоровий і проживає в с. Вільне Томашівської громади.

Подяки. Дякую колегам, які сприяли збору відомостей, — М. Головушкіну, І. Легейді, О. Малезі, О. Колесніку, Л. Прокопчук, Л. Шевченко.

---

[2] Важливо знати, що в ті часи мисливці зоологи мали певні привілеї, серед яких — можливість отримання «робочих» рушниць і цілорічного полювання з науковою метою. В мисливському колективі ІЗАН було близько 10 осіб, включаючи колектив мисливської лабораторії та ближніх до них колеги, для яких важливі такі матеріали (музейники, паразитологи, морфологи).

Література

Абеленцев, В. И., Л. С. Шевченко, В. А. Архипчук. 1972. Сельское хозяйство и дичь. *Охота и охотничье хозяйство*, № 9: 12–13; № 10: 29–21; № 11: 18–19.

Абеленцев, В. И., В. А. Архипчук, Л. О. Шевченко. 1973. Гибель дичи в сельскохозяйственных угодьях и проблемы ее охраны. *В кн.: Развитие охотничьего хозяйства Украинской ССР*: материалы второй конференции. Киев, 25–28.

Архипчук, В. А. 1979. Разведение зайца-русака. *Охота и охотничье хозяйство*, № 2: 6–7.

Архипчук, В. А. 1983*a*. Особенности постнатального роста зайца-русака (Lepus europaeus Pallas, 1778). *В кн.: Морфологические особенности позвоночных животных Украины: сб. науч. тр*. Наукова думка, Киев, 5–11.

Архипчук, В. А. 1983*b*. *Размножение и постнатальное развитие зайца-русака: Автореф. дис. ... канд. биол. наук*. Киев, 1–22.

Архипчук, В. 1992. Критерії та охорона рідкісних видів тварин, занесених до Червоної книги України та Європейського Червоного списку. *В кн.: Проблеми охорони видів фауни і флори, занесених до Червоної книги України* (Науково-практичний семінар. Тези доповідей). Ойкумена, Миколаїв, 14–16.

Архипчук, В. А. 1998. *Принципы искусственного разведения и устройство шедов для содержания зайца-русака: конспект лекций*. Наукова думка, Київ, 1–86.

Борейко, В. Е., В. О. Архіпчук, В. О. Бриних, І. М. Горбань, В. М. Грамма, [et al.]. 1992. *Охорона тваринного світу.* Урожай, Київ, 1–224.

Волох, А. М., В. А. Архипчук, В. И. Гулай, Н. Н. Евтушевский, Л. С. Шевченко. 1988. Особенности динамики численности зайца-русака на территории УССР. *В кн.: Изучение териофауны Украины, её рациональное использование и охрана*. Наукова думка, Київ, 19–34.

Резюме

Загороднюк, І. **Віктор Архипчук: дослідник мисливської фауни, знавець біології зайців.** — Нарис про дослідника, що все життя присвятив теріологічним дослідженням і пройшов шлях від аспіранта академічного інституту зоології до чиновника міністерства екології. Як співробітник мисливської лабораторії займався темою репродукції і росту зайців в умовах неволі, публікації цього циклу займають період 1972–1998 рр. Зібрав значну остеологічну колекцію, яка найімовірніше втрачена. У старшому віці переймався питаннями охорони природи і був серед авторів посібника «Охорона тваринного світу» (1992) то секретарем редколегії Червоної книги України (2009).